

UDC: 334.72:657.412]:[336.717.6-024.11:004.9](045)

JEL Classification M41

DOI: [10.31499/2616-5236.2\(31\).2025.330127](https://doi.org/10.31499/2616-5236.2(31).2025.330127)

Tetyana Demchenko, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
Ph. D. in Economics, Associate Professor, Professor of the Department of Finance,
Accounting and Economic Security

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ АВТОМАТИЗАЦІЇ

ACCOUNTING AND ANALYTICAL SUPPORT FOR ACCOUNTS RECEIVABLE MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF AUTOMATION

Анотація: У статті досліджено особливості обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю в умовах цифрової трансформації підприємств. Зазначено, що в умовах зростання рівня дебіторської заборгованості та підвищеного фінансового ризику особливої актуальності набуває впровадження сучасних інформаційних технологій у процеси обліку, аналізу та контролю. Здійснено аналіз динаміки дебіторської заборгованості підприємств. Окрема увага приділена кореляційно-регресійному аналізу, за результатами якого виявлено зв'язок між обсягом чистого доходу та дебіторською заборгованістю.

Abstract: The article explores the specific features of accounting and analytical support for accounts receivable management in the context of the digital transformation of food industry enterprises. It is noted that in conditions of growing receivables and increased financial risks, the implementation of modern information technologies into accounting, analysis, and control processes is becoming increasingly relevant. The key directions for improving accounting processes through automated systems are identified. An analysis of the dynamics of accounts receivable over the past three years is conducted, revealing divergent trends and the need for an individual approach to receivables management. Special attention is given to correlation-regression analysis, which demonstrates a relationship between net income and accounts receivable levels. The advantages of automation are considered, including the reduction of the human factor, enhanced transparency of

settlements, and improved timeliness of managerial decision-making. The necessity of integrating accounting systems with analytical information platforms is substantiated, as this integration not only improves financial management efficiency but also strengthens the financial stability of enterprises in a competitive environment. Automation also facilitates rapid access to up-to-date information, which is especially important in volatile markets and amid rising counterparty insolvency risks. The article provides practical recommendations for enhancing accounting policies aimed at minimizing accounts receivable, reducing doubtful debts, and establishing an effective system for monitoring payment discipline. The findings can be used by enterprises to strengthen the reliability of business partnerships, improve financial analytics, and support informed managerial decisions.

Keywords: accounting, analysis, enterprise, accounting and analytical support, accounts receivable management, correlation-regression analysis, software, automation, digital transformation

Ключові слова: облік, аналіз, підприємство, обліково-аналітичне забезпечення, управління дебіторською заборгованістю, кореляційно-регресійний аналіз, програмне забезпечення, автоматизація, цифрова трансформація

Постановка проблеми. У сучасних економічних умовах господарювання підприємства в Україні все частіше зіштовхуються з проблемами, пов'язаними з управлінням дебіторською заборгованістю. Несвоєчасне її погашення з боку контрагентів зумовлює втрату ліквідності, зниження фінансової стійкості та уповільнення темпів розвитку. Це вимагає удосконалення обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю, особливо в умовах цифровізації та автоматизації облікових процесів, що визначає проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці широко досліджують суть та значення дебіторської заборгованості підприємств. Поняття дебіторської заборгованості охоплює сукупність

заборгованостей фізичних або юридичних осіб перед підприємством за поставлені товари, виконані роботи або надані послуги. Кравченко О., Кобець Т. трактують визначення дебіторської заборгованості як «сума боргів, належних підприємству, виникнення яких відбулося внаслідок ведення господарської діяльності, а погашення відбудеться в майбутньому» [4].

У фінансовій звітності дебіторська заборгованість розглядається як поточний актив, однак за своєю природою може набувати як позитивного, так і ризикового характеру. Відповідно до П(С)БО 10 дебіторська заборгованість це «сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату» і класифікується на поточну, довгострокову і безнадійну [5]. Така класифікація має важливе значення

для управління фінансовими потоками підприємства, гармонізації НП(С)БО з МСФЗ та для побудови облікової політики, про що і зазначають Гуцаленко Л. та Мельник А. [2].

Крім того, науковці досить вагомо здійснюють аналіз обсягу та зміни дебіторської заборгованості підприємств. Так, Бардадим, М. та Свічкарь, Н. у своїй роботі аналізують динаміку змін дебіторської заборгованості українських підприємств, при цьому зауважують на такому важливому моменті, як формування резерву безнадійних боргів [1].

Зважаючи на ґрунтовні праці, тема обліково-аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості підприємств досить широка і завжди потребуватиме уваги і подальшого дослідження, зокрема в умовах її автоматизації.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження організаційно-методичних підходів до обліково-аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості на підприємстві та оцінка впливу автоматизації на підвищення ефективності обліку, контролю і прийняття управлінських рішень щодо її зміни та обсягу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обліково-аналітична база забезпечення дебіторської заборгованості включає в себе первинний облік, синтетичний та аналітичний облік, інвентаризацію, а також фінансовий аналіз. Умовно її можна поділити на інформаційний (облік) та аналітичний блоки. Саме на стику цих функцій виникає

можливість впровадження сучасних інформаційних систем.

У сучасних умовах функціонування підприємств ефективне управління дебіторською заборгованістю є важливим чинником забезпечення фінансової стабільності підприємства. Наявність значних сум дебіторської заборгованості може спричинити дефіцит обігових коштів, уповільнення розрахунків та навіть ризику неплатоспроможності. Тому обліково-аналітичне забезпечення цієї ділянки діяльності набуває особливої актуальності.

Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості забезпечує фіксацію всіх операцій, пов'язаних з виникненням, рухом та погашенням заборгованості. Ведення обліку має базуватись на принципах достовірності, своєчасності та повноти. З метою ефективного контролю доцільно здійснювати класифікацію дебіторської заборгованості за термінами виникнення, контрагентами, причинами та ймовірністю погашення.

Аналітична складова забезпечує можливість оцінки рівня ризику, пов'язаного з дебіторами, прогнозування грошових потоків, а також ухвалення управлінських рішень щодо політики кредитування, відстрочок платежів і методів стягнення боргів. Аналіз динаміки та структури дебіторської заборгованості дозволяє виявити потенційні проблеми на ранніх етапах та мінімізувати втрати.

Особливої уваги заслуговує питання сумнівної та безнадійної заборгованості. У таких випадках

важливо своєчасно формувати резерви за очікуваними кредитними збитками відповідно до вимог стандартів бухгалтерського обліку, що сприяє реалістичнішому відображенню фінансового стану підприємства.

Серед програмних рішень, що застосовуються в Україні для автоматизації обліку дебіторської заборгованості, найбільш поширеними є BAS, SAP, MASTER Бухгалтерія, тощо. Вони забезпечують ведення обліку в розрізі контрагентів, контроль термінів погашення заборгованості, формування аналітичної звітності та

оцінювання кредитного ризику в режимі реального часу. Важливою перевагою таких програм є здатність інтегрувати облік із CRM-системами та фінансовим плануванням, що значно покращує прийняття рішень.

На основі даних п'яти підприємств — ТДВ «Яготинський маслозавод», ТОВ «Пирятинський сирзавод», ТДВ «Баштанський сирзавод», ПрАТ «ЮРІЯ» (ТМ «Волошкове поле») та ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» — було проведено порівняльний аналіз дебіторської заборгованості за період 2021–2023 років (табл.1, рис.1).

Таблиця 1.

Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги підприємств за 2021–2023 роки, тис. грн.

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до 2021 р., (+,-)
ТДВ «Яготинський маслозавод»	425104,0	592908,0	623833,0	+198729,0
ТОВ «Пирятинський сирзавод»	100643,0	156834,0	167861,0	+67218,0
ТДВ «Баштанський сирзавод»	90932,0	466,0	35,0	-90897,0
ПрАТ «ЮРІЯ» (ТМ «Волошкове поле»)	689512,0	828378,0	481441,0	-208071,0
ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат»	28723,0	45726,0	44438,0	+15715,0

*Джерело: складено автором на основі показників фінансової звітності підприємств [6,7,8,9,10]

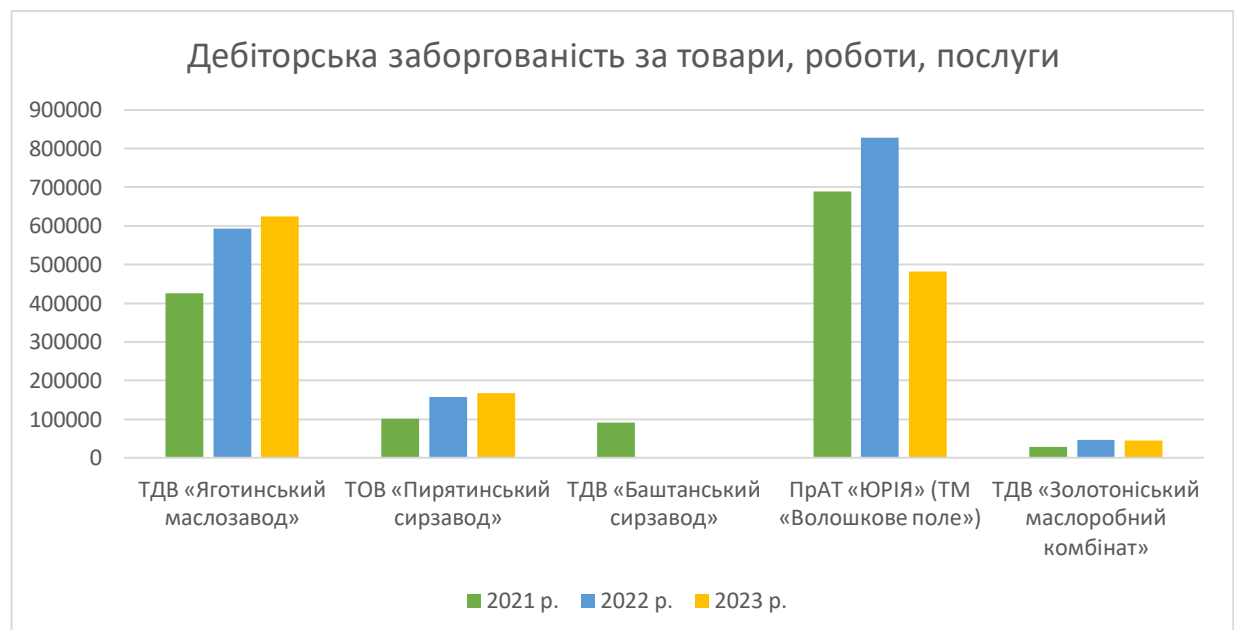

Рис.1. Динаміка обсягу дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги підприємств за 2021–2023 роки, тис. грн.

*Джерело: складено автором на основі даних таблиці 1.

Табл. 1 і рис.1 показують різноспрямовану динаміку дебіторської заборгованості: помітне зростання у ТДВ «Яготинський маслозавод» (+1987920 тис. грн), ТОВ «Пирятинський сирзавод» (+1217810 тис. грн) і ПрАТ «ЮРІЯ» (+807000 тис. грн), відносно стабільність у ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» (+151750 тис. грн) та суттєве зниження у ТДВ «Баштанський сирзавод» (-936200 тис. грн). Такі відмінності можуть бути пов'язані як з політикою розрахунків, так і з впровадженням автоматизованих систем контролю за боргами.

Кожне з аналізованих підприємств має свої особливості. Так, ТДВ «Яготинський маслозавод» демонструє активне зростання обсягів виробництва та експансію на ринки збуту, що супроводжується зростанням дебіторської заборгованості. ТОВ «Пирятинський сирзавод» стабільно збільшує обсяги реалізації, однак ймовірно не завжди встигає контролювати рівень боргів. ТДВ «Баштанський сирзавод», навпаки, проводить політику жорсткого контролю дебіторської заборгованості, що видно із її суттєвого зниження. ПрАТ «ЮРІЯ» нарощує обсяги дебіторської заборгованості на фоні зростання доходів, тоді як ТДВ «Золотоніський маслоробний комбінат» демонструє стабільність і контрольованість у розрахунках з покупцями.

Треба зауважити, що для більш глибокого аналізу треба використовувати показники оборотності дебіторської

заборгованості, тривалості її погашення, коефіцієнт співвідношення дебіторської заборгованості до поточних активів, а також впровадження ABC-аналізу клієнтів, скорингу для оцінки ризику кожного боржника та інструментів прогнозування за допомогою ВІ-систем.

Переваги автоматизованих систем обліку дебіторської заборгованості полягають у:

- ✓ зниженні людського фактору;
- ✓ оперативному контролю за термінами оплати;
- ✓ можливості побудови гнучкої аналітики;
- ✓ інтеграції з CRM та ERP системами;
- ✓ підвищенні прозорості розрахунків з контрагентами;
- ✓ автоматичному формуванні звітності та нагадувань про прострочення.

Автоматизація облікових процесів дозволяє не лише оптимізувати документообіг, а й створити єдину базу для взаємодії між фінансовими, збутовими та аналітичними підрозділами підприємства. Це сприяє формуванню чіткішої кредитної політики, зменшенню обсягів сумнівної заборгованості та зниженню навантаження на бухгалтерський персонал. Також підвищується якість прийняття управлінських рішень на основі актуальної й достовірної інформації.

Окремим елементом аналізу обліково-аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості є кореляційно-регресійне дослідження взаємозв'язку між

обсягом чистого доходу та дебіторською заборгованістю

підприємств [3]. Використаємо для цього дані табл.1 і табл.2.

Таблиця 2.

Чистий дохід підприємств за 2021–2023 роки, тис. грн.

	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення 2023 р. до 2021 р., (+,-)
ТДВ «Яготинський маслозавод»	3103661,0	3736091,0	4857266,0	+1753605,0
ТОВ «Пирятинський сирзавод»	1404740,0	1753605,0	1718306,0	+313566,0
ТДВ «Баштанський сирзавод»	826709,0	142494,0	236,0	-826473,0
ПрАТ «ЮРІЯ» (ТМ «Волошкове поле»)	1688301,0	1622725,0	1600774,0	-87527,0
ТДВ «Золотоносський маслоробний комбінат»	1167032,0	1165371,0	1391103,0	+224071,0

*Джерело: складено автором на основі показників фінансової звітності підприємств [6,7,8,9,10]

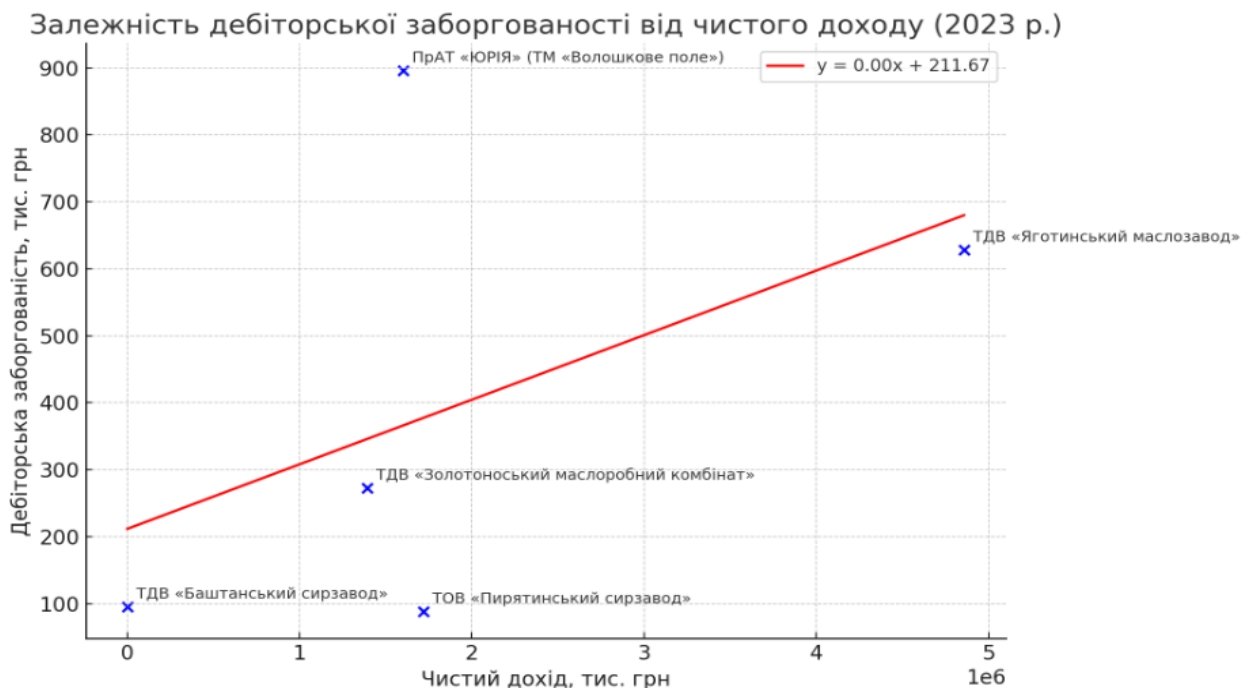

Рис. 2. Залежність дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги від чистого доходу підприємств

*Джерело: складено автором на основі даних таблиці 1,2.

Кореляційний аналіз засвідчив наявність помірного прямого зв'язку між показниками чистого доходу та дебіторської заборгованості (коефіцієнт Пірсона $r = 0,48$), що свідчить про тенденцію до зростання заборгованості із підвищенням обсягів реалізації продукції (рис.2).

Побудоване рівняння прямолінійної регресії $y = 0,000096x + 211,67$ демонструє, що кожне додаткове збільшення чистого доходу на 1 млн грн зумовлює зростання дебіторської

заборгованості в середньому на 96 тис. грн. Постійна величина 211,67 свідчить про базовий рівень заборгованості незалежно від зміни доходу. Це дозволяє зробити припущення про відносну сталість політики підприємств у сфері управління дебіторською заборгованістю, незалежно від темпів зростання доходів.

Наголосимо, що в прийнятті управлінських рішень доцільно враховувати фінансові ризики, що виникають через надмірну

дебіторську заборгованість, а саме — касові розриви, проблеми з обіговими коштами, зниження інвестиційної привабливості підприємства. Використання сучасних автоматизованих систем дозволяє ефективно знижувати такі ризики, своєчасно виявляючи проблемні рахунки та активізуючи механізми стягнення.

Висновки. У сучасних економічних умовах ефективно облікове забезпечення дебіторської заборгованості можливе лише за умови інтеграції бухгалтерського обліку з автоматизованими аналітичними системами. Обраний підхід дозволяє зменшити ризики, пов'язані з неплатоспроможністю контрагентів, покращити ліквідність підприємства та забезпечити його сталий фінансовий розвиток.

Вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення дебіторської заборгованості на підприємствах, зокрема харчової

промисловості, потребує не лише організаційних змін, а й технічної модернізації шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій та автоматизованих систем обліку і контролю. Саме такі підходи забезпечують не лише якісний облік, а й ефективне управління дебіторською заборгованістю в умовах сучасної цифрової трансформації бізнесу.

Отже, ефективне управління дебіторською заборгованістю в умовах цифровізації можливе за умови інтеграції бухгалтерського обліку з сучасними автоматизованими інформаційними системами. Застосування таких систем сприяє зниженню фінансових ризиків, підвищенню рівня платіжної дисципліни контрагентів, зменшенню навантаження на бухгалтерський персонал та формуванню якісної інформаційної бази для прийняття управлінських рішень.

References

- Bardadym, M., & Svichkar, N. (2023). *Oblik ta upravlinnia debitorskoi zaborhovanosti dlia zmitsnennia finansovoi bezpeky pidpriemstva*. *Ekonomika ta suspilstvo*, (50). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-11> [in Ukrainian]
- Hutsalenko, L. V., & Melnyk, A. O. (2020). *Oblik debitorskoi zaborhovanosti: kontseptualni osnovy P(S)BO ta MSFZ*. *Efektivna ekonomika*, (9). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8173> [in Ukrainian]
- Demchenko, T. A. (2009). *Faktornyi analiz efektyvnogo formuvannia i vykorystannia oborotnykh aktiviv farmatsevychnykh promyslovykh pidpriemstv*. *Aktualni problemy ekonomiky*, (5), 105–112 [in Ukrainian]
- Kravchenko, O., & Kobets, T. (2021). *Orhanizatsiia obliku debitorskoi zaborhovanosti ta shliakhy yii vdoskonalennia*. *Ekonomika ta suspilstvo*, (25). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> [in Ukrainian]
- Ministerstvo finansiv Ukrainy. (1999, October 8). *Polozhennia (standart) bukhhalterskoho obliku 10 «Debitorska zaborhovanist» № 237*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text> [in Ukrainian]
- YouControl. (2023). *Finansova zvitnist PrAT “YURIYA”*. URL: https://youcontrol.com.ua/contractor/?type=last_year&id=8296111&year=2023&tb=financial-statements [in Ukrainian]

- YouControl. (2023). *Finansova zvitnist TDV "Bashtanskyi syrzhavod"*. URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/?year=2023&id=8325578&tb=financial-statements> [in Ukrainian]
- YouControl. (2023). *Finansova zvitnist TDV "Yahotynskyi maslozavod"*. URL: https://youcontrol.com.ua/contractor/?type=last_year&id=8325454&tb=financial-statements [in Ukrainian]
- YouControl. (2023). *Finansova zvitnist TOV "Pyriatynskyi syrzhavod"*. URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/?year=2023&id=9852074&tb=financial-statements> [in Ukrainian]
- YouControl. (2023). *Finansova zvitnist TDV "Zolotoniskyi maslorobnyi kombinat"*. URL: <https://youcontrol.com.ua/contractor/?year=2023&id=8350178&tb=financial-statements> [in Ukrainian]